

Espoon toimenpideohjelma lapsiperheköyhyyden vähentämiseksi, raportti 2020-2021

Mistä on kyse?

Espoon valtuustokauden 2017 - 2021 yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi nostettiin lapsiperheköyhyyden vähentäminen. Vaikka Espoossa on muihin Suomen kaupunkeihin verrattuna keskimäärin hyvinvoiva ja korkeasti koulutettu väestö, tuovat kaupungistuminen ja kasvu myös haasteita; yksinäisyyttä, syrjäytymistä ja monenlaisia sosiaalisia ongelmia. Ohjelman tarkoituksena on löytää yhteisiä, poikkihallinnollisia ratkaisuja, joilla ennaltaehkäistään ja kavennetaan espoolaisten terveys- ja hyvinvointieroja.

Lapsiperheköyhyysohjelman tavoitteet ja tekijät on nostettu Espoo-tarinasta:

Perheen taustasta tai varallisuudesta riippumatta kaikki espoolaiset lapset ja nuoret saavat terveistä, turvallisista ja innostavista päiväkodeista ja kouluista hyvät lähtökohdat elämään, jatko-opintoihin ja työhön. Lisäksi lasten ja nuorten pahoinvointia ennaltaehkäistään perheiden tukemisella, oikea-aikaisilla palveluilla ja eri tahojen yhteistyöllä.

Lapsiperheköyhyysohjelman tavoitteet on suurelta osin kerätty jo olemassa olevista ohjelmista:

- Työikäisten hyvinvointisuunnitelma
- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Kotouttamisohjelma 2018-2021
- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma
- Espoon asunto-ohjelma 2018-2021, asunnottomuuden puolittamisen suunnitelma 2021 - 2022
- Esteetön Espoo 2020 – Espoon kaupungin esteettömyysohjelma
- Espoon opetussuunnitelma
- Espoon varhaiskasvatussuunnitelma
- Opiskeluhoitosuunnitelma
- Poikkihallinnolliset kehitysohjelmat:
 - o Innostava ja elinvoimainen Espoo
 - o Hyvinvoiva Espoo
 - o Osallistuva Espoo

Toimenpideohjelma hyväksyttiin valtuustossa 19.8.2019. Ohjelman toimeenpanoa ja toteutumista seurataan kunkin jo olemassa olevan ohjelman osalta ja erityisesti lapsiperheköyhyysohjelman näkökulmasta omassa seurantaryhmässä. Ohjelman etenemisestä raportoidaan vuosittain valtuustoon ja sitä ennen sosiaali- ja terveyslautakuntaan sekä sivistystoimen lautakuntiin.

Ohjelmassa mukana

Espoon lapsiperheköyhyysohjelmaa koordinoi poikkihallinnollinen työryhmä, jossa on edustajia hyvinvoinnin ja terveyden toimialalta, kasvun ja oppimisen toimialalta ja konsernihallinnosta.

Lapsiperheköyhyysohjelman neljä teemaa

1. Lapsiperheköyhyyden riskitekijöihin vaikuttaminen

2. Osallisuus ja sosiaalinen liikkuvuus
3. Vähävaraisten vanhempien jaksamisen tuki
4. Osallistumisen ja harrastamisen tukeminen

1. Lapsiperheköyhyyden riskitekijöihin vaikuttaminen – nostot

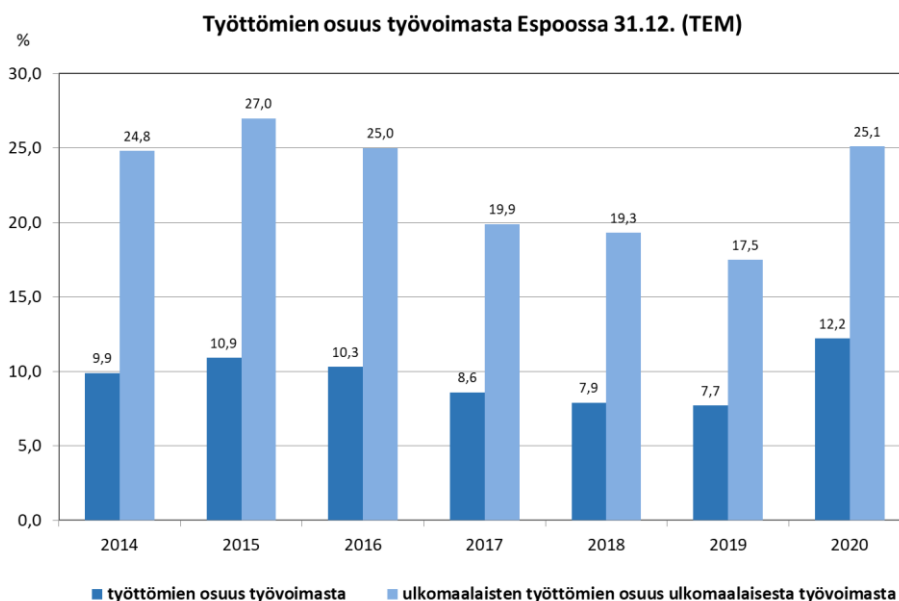
Lapsiperheköyhyyden riskitekijöitä ovat esimerkiksi ammatillisen koulutuksen puuttuminen, työttömyys, asumisen kalleus ja maahanmuuttajuus. Monilapsisissa tai pienten lasten perheissä köyhyysriski on suurempi. Ohjelmassa nostettiin toimenpiteiksi työllisyyden tukeminen sekä kannustaminen ammatillisen osaamisen lisäämiseen ja kouluttautumiseen ja erityisesti maahanmuuttajaäitien kouluttamisen ja työllistämisen tukeminen.

Maahanmuuttajien työllistymisen tukeminen

Omnian Osaamiskeskus OSKE tarjoaa ammatillista osaamista lisääviä ja työllistymistä edistäviä palveluja maahanmuuttajille Espoossa. Espoon korkeakoulutettujen maahanmuuttajien osaamiskeskus aloitti toimintansa maaliskuussa 2021. Työllisyyden kuntakokeilussa Espoon kaupungin vastuulle siirtyi 18 000 työnhakijaa, joista puolet on vieraskielisiä. Heistä kolmasosa on korkeakoulutettuja. Korkeakoulutettujen maahanmuuttajien osaamiskeskuksen toiminnalla pyritään yhdessä seudun korkeakoulujen kanssa tarjoamaan sellaista palvelua, joka tukee osaamista vastaavaa työllistymistä.

Espoon kaupungilla on tavoitteena puolittaa nuorisotyöttömyys vuoden 2022 loppuun mennessä. Työllisyys Espoo on käynnistämässä yhteistyötä Espoon neuvolatoiminnan kanssa maahanmuuttajaäitien, kouluttamattomien ja ei työelämäkokemusta omaavien neuvola-asiakkaiden osalta. Ensisijaisena tavoitteena on tarjota neuvoloiden henkilöstölle koulutusta, miten ohjata kohderyhmän asiakkaita mm. urasuunnittelun, työnhaun ja työelämätaitojen oppimisen suuntaan.

Kotouttamisohjelman yhtenä tavoitteena on maahanmuuttajien työttömyysasteen laskeminen ja lähestyminen kantaväestön työttömyysastetta. Kokonaistyöttömyys on kääntynyt laskuun siten, että syyskuussa 2021 työttömien määrä oli 14 882 (9,9 %) kun se syyskuussa 2020 oli 17 309 (11,8 %). Huolestuttavaa on, että pitkäaikaistyöttömien määrä jatkaa kasvua. Syyskuussa 2020 pitkäaikaistyöttömiä oli 4575, kun syyskuussa 2021 määrä oli jo 6756 (kasvua 47,7 %). Ulkomaalaisia työttömiä oli syyskuussa 2021 yhteensä 3761. Osuus kaikista työttömistä on vuodessa kasvanut 22 %:sta 25 % (syyskuu 2020: 3836).

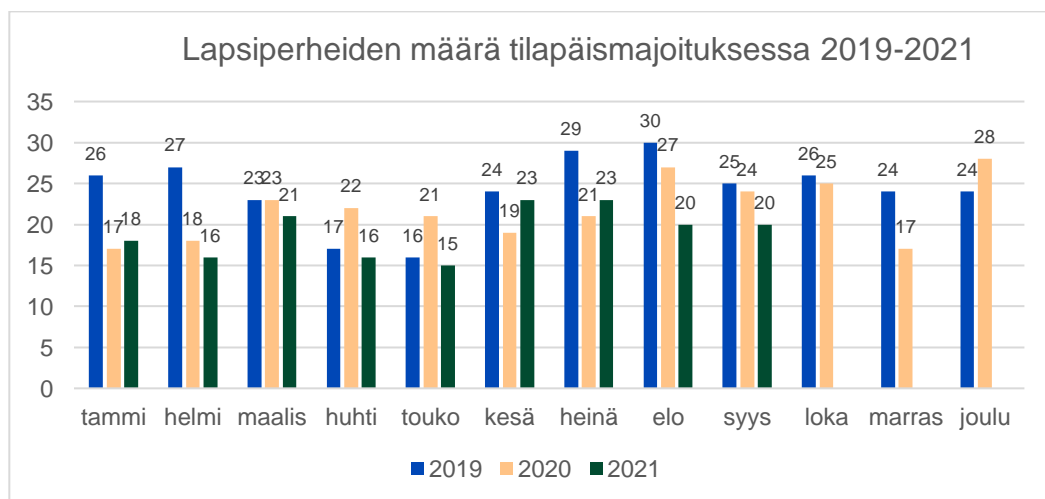
Omnia tekee yhteistyötä Tiistilän alakoulun kanssa Vanhemmat kouluun -konseptin muodossa. Mukana on noin 10 maahanmuuttajataustaista äitiä, jotka osallistuvat alakoulun tunteihin, jossa heidän perustaitonsa vahvistuvat. Perheen lapsia hoitavat koulutuksen aikana Omnian lähihoitajaopiskelijat. Koulutuntien rinnalla Omnia tuo suomen kielen koulutusta sekä kotoutumiskoulutusta. Ryhmällä on tukenaan Omnian uraohjaus, tavoitteena on, että helmikuussa 2022 osallistuvat etenisivät työkokeiluun esim. Osaamiskeskukseen tai hakisivat jatkuvassa haussa opiskelemaan Omniaan, mikäli kielitaito riittää.

Asunnottomuuden vähentäminen

Pääkaupunkiseudulla kalliit asumiskustannukset lisäävät lapsiperheköyhyysriskiä. Toimenpiteeksi on nostettu talousvaikeuksissa olevien kotitalouksien asunnon menettämisen uhan ehkäiseminen ja luottotietonsa menettäneiden asunnon saamisen helpottaminen. Lapsiperheiden häätöjä pyritään ehkäisemään eri keinoin (esim. asumisneuvonta, asumisvalmennus, asumisen tuki lapsiperheille).

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyohjelman (AUNE) aikana muotoiltiin ja kilpailutettiin asunnottomuusuhan alla oleville lapsiperheille tukipalveluita. Kotona kaupungissa -hankkeessa suunniteltiin asumisvalmennusmalli pakolaistaustaisille nuorille ja lapsiperheille. Vuonna 2020 asunnottomia perheitä ja pariskuntia oli 27 (v. 2019 48 ruokakuntaa) ja lapsia näissä perheissä oli 52 (2019 83 lasta). Ennaltaehkäiseviä ja lapsiperheiden asumisen tuen palveluita kehittämällä on päästy parempaan suuntaan, mutta edelleen jokainen tilapäismajoituksessa oleva lapsi on liikaa.

Osana valtakunnallista asunnottomuuden vähentämisohjelmalla Espoossa tehtiin asunnottomuuden puolittamisen ohjelma vuosille 2021–2022. Lapsiperheiden osalta tavoitteena on, että tilapäismajoituksessa ei ole yhtään lapsiperhettä, vaan tilanteeseen on pystytty löytämään ratkaisu ennaltaehkäisevästi.

- o Asunnottomuuden puolittamisen ohjelma, ATSO-hanke kohderyhmäpainopisteet.

Pienituloisten ja köyhyysriskissä olevien espooalaisten lapsiperheiden osuus

Tilastokeskuksen tulonjakotilastoissa tuotetaan tietoja pienituloisista ja köyhyysriskin alla elävistä perheistä ja heidän lapsistaan. Pienituloisiksi lasketaan henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä oleva rahatulo kulutusyksikköä kohti on alle 60 prosenttia

kansallisesta mediaanitulosta. Ruotsalainen (2021) on todennut, että tulonjaon näkökulmasta suomalaislapsia ei voi käsitellä yhtenä homogeenisena ryhmänä: osa lapsiperheistä painii talousvaikeuksissa, osa tulee oikein hyvin toimeen ja valtaosa sijoittuu ääripäiden väliin.

Seuraava tarkastelu (koonnut Kristiina Alppivuori) perustuu vuoden 2018 Helsingin seudun aluesarjoissa esitettäviin tilastoihin.

Espoolaisista asutokunnista noin joka kymmenes (11,1 %) oli pienituloisen. Viimeisen viiden vuoden aikana trendi koko Espoossa on ollut kasvava, Eniten pienituloisia oli yksinasuvien joukossa (18,4 %). Espoolaisista yksinhuoltaja-asutokunnista pienituloisia oli 15,5 % ja kahden huoltajan asutokunnista 4,5 %. Pienituloisia lapsiperheasutokuntia oli Espoossa yhteensä 2950.

Espoon pienalueet poikkeavat toisistaan huomattavasti: Pienituloisten lapsiperheasutokuntien osuudet pienalueilla vaihtelevat, ollen yksinhuoltajien kohdalla korkeimmillaan 23 % ja kahden huoltajan asutokuntien kohdalla 15 %. Pienalueita, joilla noin joka viides yksinhuoltaja-asutokunta on pienituloisen, oli Espoossa yhteensä 15.

Pienitulosten lapsiperheasutokuntien kulutusyksikkökohtainen käytettävissä oleva rahatulon mediaani vuonna 2018 oli Espoossa noin 13 000 €. Vastaava rahatulon mediaani oli kahden huoltajan asutokunnissa noin 35 000 € ja yksinhuoltaja-asutokunnissa lähes 22 000 €. Varakkaimmilla pienalueilla kahden huoltajan asutokuntien vastaava rahatulon mediaani oli noin 40 000 – 58 000 €. Voimme siis puhua suurista lähtökohtien ja mahdollisuuksien eroista espoolaisten lapsiperheiden ja lasten välillä ainakin taloudellisesta näkökulmasta. (Ruotsalainen 2021.)

Kouluterveyskyselyn mukaan reilu viidennes espoolaisista perusopetuksen oppilaita kokee perheen taloudellisen tilanteen kohtalaiseksi tai heikoksi. Etenkin ammatillisen koulutuksen opiskelijat kokevat perheen tilanteen kohtalaiseksi tai huonoksi. (THL, Kouluterveyskysely 2021.) Pelastakaa Lapset ry:n valtakunnalliseen Lapsen ääni 2021 -kyselyyn vastanneista lapsista ja nuorista 44 % koki perheen menojen kattamisessa olevan vähintään pieniä vaikeuksia. Matalatuloisten perheiden lapsista näin koki 60 %. (Matala- tai hyvätuloisuus perustuu lapsen omaan arvioon.) (Lapsen ääni 2021 -raportti, Pelastakaa Lapset ry.)

2. Osallisuus ja sosiaalinen liikkuvuus – nostot

Osallisuudella tarkoitetaan yksilön oikeuksia, mahdollisuuksia ja resursseja osallistua yhteiskunnan toimintaan. Osallisuudessa keskeistä on tunne kuulumisesta yhteisöön, ja vaikutusmahdollisuuksista oman elämän kulkuun. Sosiaalisella liikkuvuudella tarkoitetaan sitä, miten lapsen sosiaalinen asema eroaa vanhempien asemasta. Taloudellinen eriarvoisuus voi johtaa syrjimiseen, ryhmästä ulos sulkemiseen ja kiusaamiseen. Köyhän lapsen sosiaalinen liikkumatila on kapea.

Ohjelman yhtenä tavoitteena oli taloudellisen eriarvoisuuden huomioiminen ja siihen puuttuminen toisen asteen opinnoissa. Espoo oli mukana edistämässä toisen asteen koulutuksen maksuttomuutta. Toisen asteen maksuttomuus ja oppivelvollisuuden laajentaminen tulivat voimaan elokuussa 2021. Muutoksella pyritään siihen, että jokainen nuori saisi suoritettua toisen asteen tutkinnon huolimatta perheen sosioekonomisesta asemasta tai taloudellisesta tilanteesta. Tänä syksynä lukion tai ammatillisen koulutuksen aloittaneet nuoret ovat ensimmäiset, joita uudistus koskee. Lukiossa se tarkoittaa tietokoneen, oppikirjojen ja ylioppilastutkinnon kokeita, ammatillisessa koulutuksessa

työvälineitä tai -vaatteita. Uudistus on merkittävä, sillä vähävaraisten perheiden lapsille maksuttomuus antaa mahdollisuuden opiskella ilman pelkoa siitä, riittävätkö rahat kirjoihin ja muihin tarvikkeisiin.

Koulupudokkuuden ehkäiseminen

Lohi-pilottitoiminta koulupudokkaiden ja syrjäytymisvaarassa olevien oppilaiden auttamiseksi loppui joulukuussa 2019, ja jatkui Koukku-toiminnalla 2020 - 2021 (kevään ajan). Koukku-toiminnan kautta autettiin lukuvuonna 2020 - 2021 oppilastyöskentelyn kautta 140 oppilasta, ja lisäksi konsultaation avulla autettiin 129 oppilasta. Teemaryhmiin Koukku-toiminnan kautta osallistui 260 lasta. Ruotsinkielisissä kouluissa käytössä on ollut Närvaroteamet-toimintamalli koulupudokkuuden ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi.

Syksyllä 2021 on alkanut myös Sitouttava kouluysteystyö -ohjelma, jolla panostetaan koulun yhteisöllisyyteen sekä kouluun kiinnittymistä edistäviin toimiin. Myös Tuki ja inklusio -hanke pyrkii tehostamaan kolmiportaista tukea ja luomaan mahdollisuuksia lähikouluun kaikille.

Koulujen resurssien jaossa (ml. opiskeluhoillon toimijoiden resursseissa) pyritään huomioimaan kunkin suuralueen työttömyys, vieraskielisten osuus, sekä sen aikuisväestön osuus, jolla ei peruskoulun jälkeistä koulutusta.

Koulut laativat oman tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman kolmeksi vuodeksi kerrallaan ja kullekin lukuvuodelle tai lukukaudelle asetetaan osatavoitteet. Suunnitelma toimii välineenä, joka edistää tasa-arvon toteutumista ja estää syrjintää kaikessa koulun toiminnassa. Vuosien 2019 - 2022 yhdeksi teemaksi on nostettu köyhyydestä johtuvan eriarvoisuuden vähentäminen koulussa.

Asiakasosallisuus

Osallisuutta kehitetään koko kaupungin tasolla mm. Osallisuusverkostotyöllä. Espoon perhe- ja sosiaalipalveluissa on yhdessä kasvun ja oppimisen toimialan kanssa kehitetty monialaista verkostotyötä jo usean vuoden ajan. Kasvun ja oppimisen toimialalla on erityisesti nuorisopalveluissa ja varhaiskasvatuksessa ollut käytössä osallistuva budjetointi. Kokemusasiantuntijatoimintaa ja yhteiskehittämistä hyödynnetään aktiivisesti perhe- ja sosiaalipalveluissa.

Perhekeskustoiminnan kehittämiseen asiakkaat ovat osallistuneet Länsi-Uudenmaan perhekeskuskehittämiseen kohdennetun asukaskysely kautta (N 438) kautta sekä Espoon keskuksen Me-talolla järjestetyssä perhekeskuskehittämisen teemapäivässä 2/20. Lisäksi kehittämisessä on hyödynnetty kokemusasiantuntijoita, jotka ovat olleet mukana erilaisissa kehittämisosakokonaisuuksissa kuten perhekeskuksen kohtaamispaikkatoiminnan kehittämisessä.

Systeminen toimintakulttuuri ja työote perhekeskuspalveluissa

Länsi-Uudenmaan perhekeskuskehittämisen asukaskyselyssä 46,6 % vastanneista (N 438) ei kokenut voivansa tällä hetkellä osallistua riittävästi oman perheensä käyttämien palvelujen suunnitteluun, päätöksentekoon ja toteutukseen. Länsi-Uudenmaan ja Espoon perhekeskuskehittämisessä on 9/21 alkanut laajamittainen koulutuskokonaisuus, jolla tähdätään asiakkaan osallisuuden ja toimijuuden vahvistamiseen sekä kohtaavaan, monitoimijaiseen ja yhteensovittavaan työskentelyotteeseen.

Yhteisöllisyyden ja vertaistuen vahvistamista tavoitellaan myös kehittämällä kohtaamispaikkatoimintaa osana perhekeskuspalveluja. Pilotoivina suuralueina ovat tällä hetkellä Espoon keskus sekä Matinkylä-Olari-Tapiola. Tavoitteena on, että kaikenlaisilla perheillä ja perheenjäsenillä on mahdollisuus osallistua avoimeen toimintaan ja ryhmiin, joissa samassa tilanteessa olevat asukkaat kohtaavat toisiaan.

Sosiaalisen raportoinnin kehittäminen

Rakenteellinen sosiaalityö on sosiaalihuoltolain mukaan kuntien tehtävää. Rakenteellisella sosiaalityöllä tarkoitetaan mm. järjestelmällistä tiedon keräämistä kunnan (ja maakunnan) sosiaalisista ilmiöistä päätöksenteon tueksi, sekä kunnan (ja maakunnan) asukkaiden osallisuuden vahvistamista ja erilaisten yhteistyöverkostojen rakentamista. Rakenteellinen sosiaalityö on myös asiakkaiden sosiaalisten oikeuksien ja osallisuuden toteutumisen seuranta. (STM 2021.) Sosiaalinen raportointi on tärkeä osa rakenteellista sosiaalityötä. Espoossa käynnistettiin sosiaalisen raportoinnin sähköisen työkalun käyttö syksyllä 2021. Sähköinen lomake toimii matalan kynnyksen menetelmänä, jolla asiakastyöstä tuotetaan systemaattisesti laadullista tietoa hallinnon, palveluiden kehittämisen ja päätöksenteon tueksi.

Lapsivaikutusten arviointi

Kasvun ja oppimisen toimialalla lapsivaikutusten arviointia on tehty varhaiskasvatuksen palvelusetelin käyttöönotosta v. 2020. Ennakoarviointilomaketta on myös kehitetty palautteiden perusteella v. 2021. Ennakoarviointia pyritään lisäämään eri toimialoilla päätöksenteon osana.

3. Vähävaraisten vanhempien jaksaminen ja tuki – nostot

Vanhempien huoli toimeentulosta, talousvaikeudet tai työttömyys kuormittavat koko perhettä. Talouden haasteet vaikuttavat vanhempien masennuksen ja uupumuksen lisääntymiseen ja heijastuvat myös lasten hyvinvointiin. Ohjelman tavoitteena on helpottaa pienituloisten perheiden vanhempien jaksamista taloudellisella tuella ja sosiaalityöllä sekä sosiaalipalveluilla.

Talousneuvola

Velkaantuminen ja velkaongelmat ovat kasvaneet viime vuosina. Espooseen perustettiin syksyllä 2020 uudenlainen matalan kynnyksen sosiaalipalvelu. Talousneuvola toimii moniammatillisesti eri alojen asiantuntijoiden voimin. Keskeistä on asiakkaiden auttaminen raha-asioiden kysymyksissä. Kevään 2020 puhelinpilotissa olivat mukana ASTA-hankkeen projektityöntekijä, aikuissosiaalityön talouskokemusasiantuntija, sosiaalisen luototuksen talousneuvoja, sekä Länsi-Uudenmaan talous- ja velkaneuvonnan velkaneuvoja. Syksyllä 2020 aloitettiin rinnakkain puhelinpalvelu ja läsnäolovastaanotto, jolloin mukaan tuli myös Länsi-Uudenmaan ulosotto sekä ennakoiva talousneuvonta -hankkeen edustaja. Talousneuvolassa asioi vuoden 2020 aikana 65 asiakasta, joista 18 oli lapsiperheitä. Lapsiperheiden asioinnin syistä noin 40 % koski ylivelkaantumista, noin 30 % vuokravelkaa ja saman verran etuuksien hakemiseen liittyvää neuvonnan tarvetta. (useampi syy mahdollinen). Talousneuvola jatkaa toimintaansa osana asumistaloussosiaalityön hanketta vuonna 2021.

Moniku-malli

Osana neuvolan ja perhesosiaalityön palveluja varhaisen tuen Moniku-malli on suunnattu monikielisille ja -kulttuurisille perheille, joiden kotona puhutaan suomen tai ruotsin lisäksi äidinkielenä jotain muuta kieltä. Moniku-palvelulla pyritään ennaltaehkäisemään lieviä lapsen puheterapian tarpeita, sekä mahdollistamaan puheterapian resursseja niitä tarvitseville. Moniku-palvelun kesto on noin 1-4 käyntiä. Syksystä 2017 alkaen tarjottiin neuvolan terveydenhoitajan ja neuvolan perhetyön Moniku-ohjaajan yhteisvastaanottoja tai neuvolan perhetyön Moniku-ohjaajan omia vastaanottoja tavoitteena tukea muun kielisissä perheissä lapsen ja vanhemman kielellistä vuorovaikutusta sekä maahanmuuttajien kotoutumisprosessia. Toimintamalli on psykoedukaatiota ja se toteutetaan sekä ryhmä- että yksilövastaanottojen muodossa. Moniku-palvelussa tehtiin perhesosiaalityön organisaatiouudistuksen 1.9.2020 jälkeen, vuoden aikana 914 asiakaskontaktia, 569 asiakassuunnitelmaa ja 488 perhetyön päätöstä.

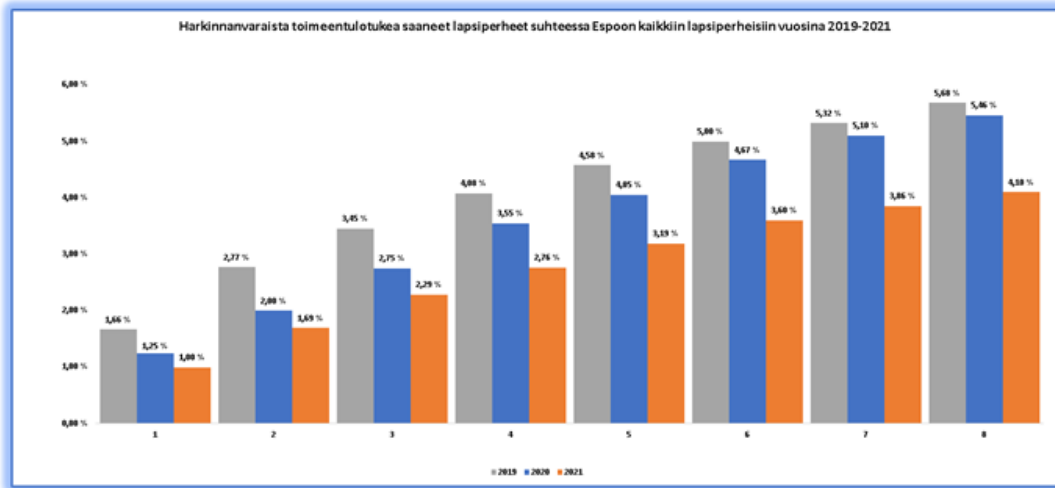
Lapsiperheiden asumisen tuki

Osana lapsiperheiden asumisen tukea aikuisten sosiaalipalveluissa pilotoitiin yhteistyötä yhteiskunnallisen ruokakasvatusyritys Vennerin kanssa vuonna 2021. Vennerin tavoitteena on puuttua ravitsemuksen keinoin huono-osaisuuden kierteeseen, ja yhteistyössä kolmannen sektorin toimijoiden kanssa tukea vähävaraisia perheitä käyttämään terveellisempiä raaka-aineita. Mukana yhteistyössä oli lapsiperheiden asumisen tukea tarjoava Indcare Oy, jonka asiakasperheille jaettiin kullekin kaksi Vennerin ruokalaatikka kesä-heinäkuun aikana. Indcaren työntekijöiden mukaan ruokalaatikko toimi hyvänä puheeksioton välineenä niin asenteisiin ja tunteisiin liittyen, perhesuhteiden dynamiikkaan liittyen, lasten ruokavalion kysymyksissä kuin asiakkaan/perheen toimintakykyyn ja terveydentilaan liittyvissä teemoissakin.

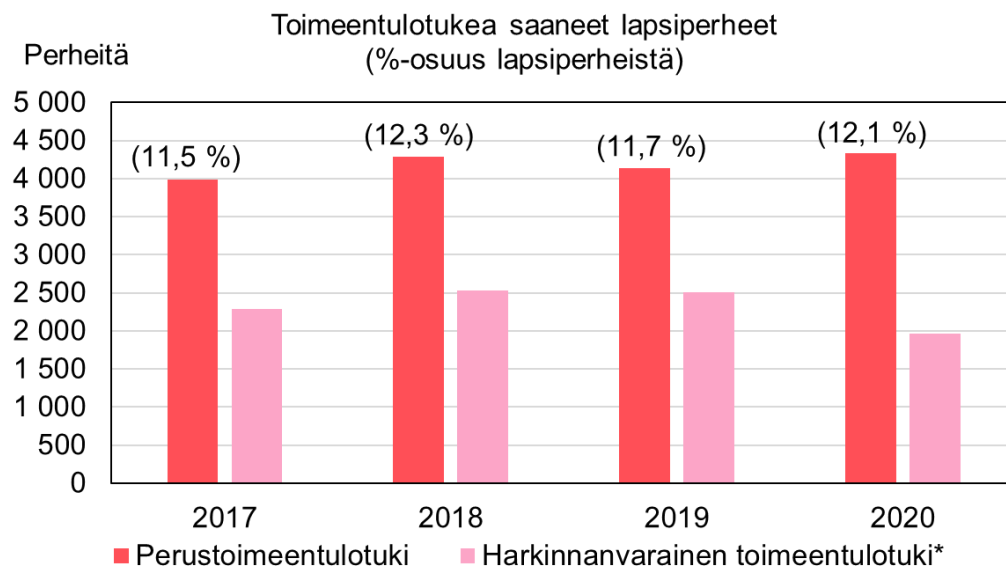
Toimeentulotuki

Valtaosa espoolaisista, 76 % asuu perheissä. Perhe koostuu yhdessä asuvista henkilöistä, joita yhdistää avio- tai avoliitto, rekisteröity parisuhde tai vanhempi-lapsi-suhde. Vuoden 2020 lopussa Espoossa asui 78 406 perhettä. Näistä lapsiperheitä eli perheitä, joissa on vähintään yksi alaikäinen lapsi, oli 36 241. Yhden vanhemman perheitä oli 22 % kaikista lapsiperheistä ja 14 % kaikista perheistä. Lapsettomia perheitä oli 44 % kaikista perheistä. Täysin suomenkielisten perheiden (molemmat tai ainoa vanhempi suomenkielinen) osuus perheistä oli 69 % vuonna 2020. Perheistä 22 % oli kokonaan tai osittain vieraskielisiä.

Vuonna 2020 espoolaisista lapsiperheistä hieman alle 7 % (2935 lapsiperhettä) sai kunnan myöntämää täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea. Elokuuhun 2021 mennessä harkinnanvaraista toimeentulotukea oli saanut noin 4 % (1786 lapsiperhettä), mikä on lähes 600 perhettä vähemmän edellisen vuoden elokuuhun verrattuna.

Kelan perustoimeentulotukea sai vuonna 2020 yhteensä 16 523 espoolaista kotitaloutta. Näistä 4337 oli lapsiperheitä, joista 2369 oli yksihuoltajaperheitä. Lapsiperheiden osuus on pysynyt suurin piirtein samana viime vuosina. Espoolaisista lapsiperheistä (36 241) siis noin 12 % on perustoimeentulotuen saajia.

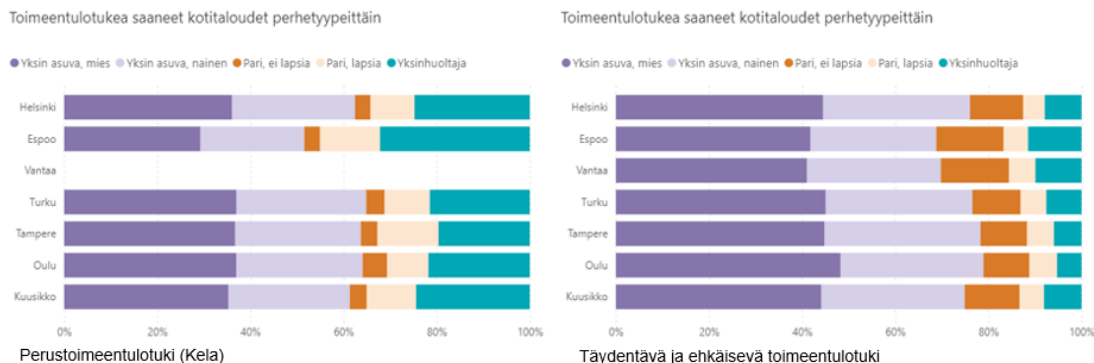
*v. 2020 tiedot ajankohdalta 1.3.–31.12.2020

Perustoimeentulotuensaajissa vain Kelan tiedot.

Lapsiperheiden määränä käytetty edeltävän vuoden lopun lukua.

Lähde: Kela, Efficca ja Tilastokeskus

Kuuden suurimman kunnan vertailussa Espoossa korostuu perheellisten saajien osuus sekä Kelan perustoimeentulotuen että kunnan myöntämän täydentävän tai ehkäisevän toimeentulotuen saajakotitalouksissa.

Kuva 1: perustoimeentulotuen ja harkinnanvaraisen toimeentulotuen saajakotitaloudet

Vasen taulukko kuvaa Kelan perustoimeentulotuen saajakotitalouksia vuonna 2020, ja oikeanpuoleisessa taulukossa kunnan myöntämä täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki vuonna 2020. (Aikuissosiaalityön Kuusikko-raportti 2020.) Espoossa ja Vantaalla on lapsiperheiden osuus kaiken kaikkiaan muita kuntia suurempi, ja viime vuosien Kuusikko-vertailu osoittaa, että Espoossa ja Vantaalla myös toimeentulotuessa lapsiperheiden suurempi osuus on ollut pysyvä trendi.

4. Osallistuminen ja harrastamisen tukeminen – nostot

Vähävaraisuus altistaa kiusaamiselle ja näkyy lasten arjessa mahdollisuuksien puutteena. Sillä, millaisessa perheessä lapsi kasvaa ja mitkä ovat perheen voimavarat ja mahdollisuudet vastata niin taloudellisesti kuin emotionaalisestikin lapsen tarpeisiin, on vaikutusta siihen, miten myönteisenä lapset kokevat oman arkensa ja näkymät tulevaisuuteen. Pelastakaa Lapset ry:n Lasten ääni 2021 -raportissa tarkasteltiin perheen taloudellisen tilanteen vaikutuksia lasten arkeen ja hyvinvointiin sekä turvallisuuden tunteisiin. Kyselyn perustella lasten elämässä vaihtelevat edelleen huoli niin omasta kuin läheisten toimeentulosta ja tulevaisuudesta kuin onnen kokemukset siitä, että saa tukea ja on turvassa. (Lapsen ääni 2021 -raportti, Pelastakaa Lapset ry.)

Varhaiskasvatuksen, liikuntatoimen ja neuvolan yhteistyössä Vasu todeksi, arki liikkuvaksi 2019 - 2021 -hanke. Hankkeen tavoitteena on muuttaa olemassa olevia varhaiskasvatusyksiköiden toimintatapoja ja toimintakulttuureja niin, että jokaisella lapsella on lupa ja ilo liikkua varhaiskasvatuspäivän aikana. Interventioissa huomioidaan varhaiskasvatuksen henkilökunnan osaamisen ja lasten fyysisen aktiivisuuden lisääminen, joiden kautta sukupuolten tasa-arvo ja yhdenvertaisuus sekä lasten osallisuuden näkökulmat vahvistuvat.

Koulut ovat tasa-arvoisia kaikille lapsille. Koulupäivän jälkeen koittaa vapaa-aika, jolloin monet asiat näyttäytyvät lapsille hyvin erilaisilta. Perheen vähävaraisuus voi heikentää lapsen osallistumismahdollisuuksia, jos lapsi ei voi viettää vapaa-aikaansa ikätoveriensä tapaan ja yhdessä näiden kanssa. Kouluterveyskyselyn mukaan noin 20 % espoolaisista nuorista kokee harrastusmahdollisuuksien olevan liian kalliita tai sijaitsevan liian kaukana. Erityisesti ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat tytöt (33,5 %) kokivat harrastusmahdollisuudet kalliina. (THL, Kouluterveyskysely 2021.) Tilanne on säilynyt suurin piirtein samana vuodesta 2017.

Tukea harrastamiseen

Espoo toteuttaa vuoden 2021 syksystä alkaen Espoon harrastuspolkua. Se on osa harrastamisen Suomen mallia, jonka tavoitteena on tarjota peruskoululaisille maksuttomia harrastusmahdollisuuksia omalla koululla tai sen läheisyydessä heti koulupäivän jälkeen. Espoossa harrastuspalveluita on paljon tarjolla ja niitä tarjoaa monipuolinen ja laaja toimijoiden joukko. Kuitenkin pieni osa lapsista ja nuorista on jäänyt harrastusten ulkopuolelle tai ei ole tyytyväinen nykyiseen harrastukseensa. Näiden lasten lukumääräksi on arvioitu n. 5000, kun peruskouluikäisiä on Espoossa yhteensä n. 33 000. Tavoitteena löytää ja kohdata erityisesti harrastamattomat lapset. Harrastukset hankitaan pääosin ostopalveluna ulkopuolisilta toimijoilta: tarjoajarekisterissä 39 seuraa, yritystä ja taideoppilaitosta. Harrastuksia järjestetään näillä näkymin suomen, ruotsin ja luultavasti myös englannin kielillä. Osalta toimijoista löytyy osaamista harrastusten toteuttamiseen muilla Espoossa käytössä olevilla kielillä. Tätä hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan.

Kouluissa kuraattorit ovat voineet parin vuoden ajan ohjata oppilaitaan SOS-Lapsikylän Unelmista totta -toimintaan. Toiminnan kautta lapselle mahdollistuu maksullisen harrastuksen aloittaminen tai jatkaminen. Unelmista totta -hankkeen verkkosivuilla on mahdollisuus saattaa yhteen tukea tarvitsevat ja harrastustoiminnan mahdollistamisesta kiinnostuneet tahot. Unelmista totta-hankkeessa on myönnetty 8/2021 mennessä tukea 151 lapselle, joista 77 ollut kunnan työntekijän hakemia.

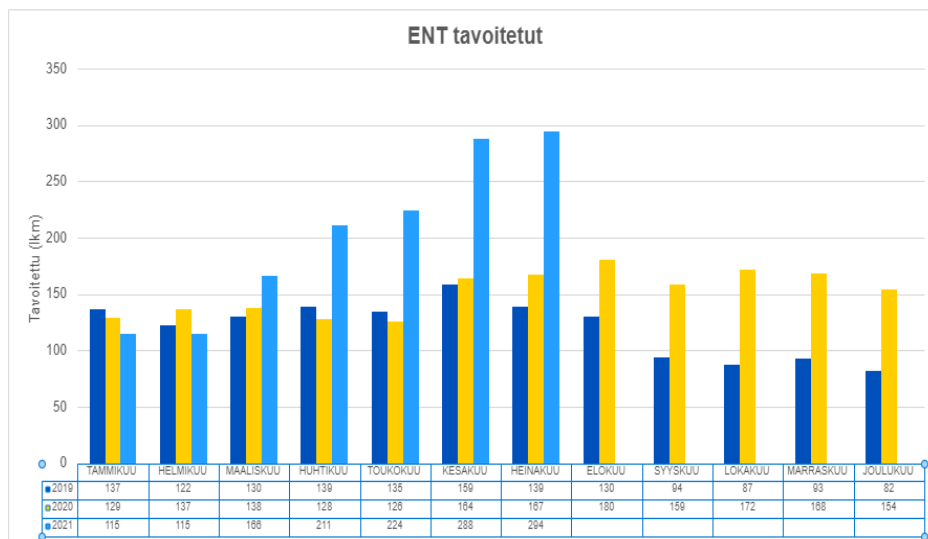
Tänä syksynä kouluissa kokeillaan myös harrastusetsivä-toimintaa, jossa harrastusetsivä auttaa lasta mieluisan harrastuksen löytämisessä, ilmoittautumisessa tai reitin harjoittelemisessa. Toimintamuoto on osoittautunut tärkeäksi erityisesti perheille, joissa vanhemmat eivät puhu suomea, ruotsia tai englantia.

Koronapandemian edellyttämät rajoitustoimet vaikuttivat edelleen kulttuurikasvatuspalveluihin ja melkein kaikki taideyhteisöjen tiloissa tapahtuvista fyysisistä käyntikerroista toteutettiin joko verkossa tapahtuvina etäpalveluina tai ulkotilaisuuksina, koulujen ja päiväkotien pihalla tai lähiluonnossa. Erityishuomiota kiinnitettiin ryhmäkokoihin ja turvallisuuskäytäntöihin. Lukukeskuksen kanssa yhteistyössä toteutettiin etäkirjailijavierailut kaikille Espoon 4. luokkalaisille oppilaille sekä suomen että ruotsinkielisissä kouluissa. Palaute on ollut positiivista ja innostunutta. Varsinkin museovierailut tapahtuivat edelleen etäyhteyksin myös 2021 kevään ja alkukesän aikana. Koronasta huolimatta Kaiku-korttia jaettiin 995 kappaletta vuonna 2020, ja aikuiset käyttivät korttia 805 kertaa ja lapset 75 kertaa (vuonna 2019 kortteja jaettiin 2173 kappaletta).

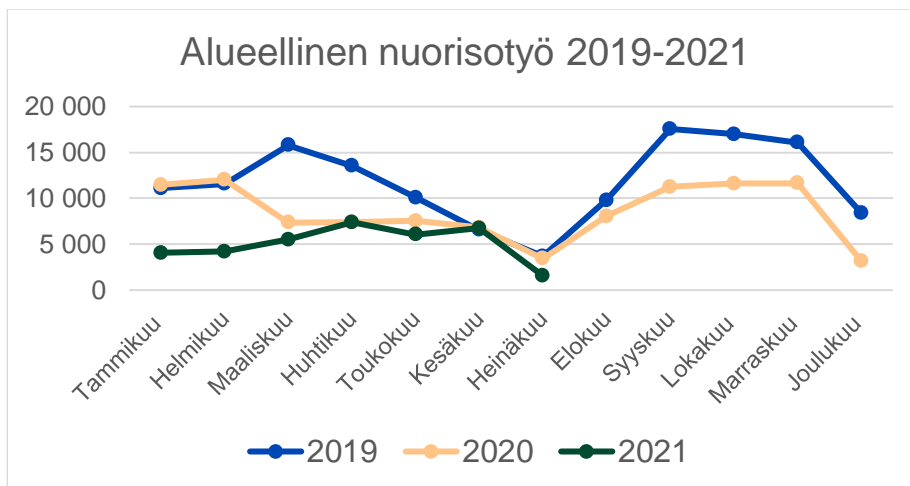
Pitkäaikaiselle Kelan perustoimeentulotukea saavalle asiakasperheelle voidaan myöntää täydentävää toimeentulotukea yhteen ohjattuun harrastukseen vuodessa siten, että alle 5-vuotiaan lapsen harrastukseen voidaan myöntää korkeintaan 200 €/vuosi, ja 6 – 17-vuotiaan lapsen harrastukseen 500 €/vuosi. Lapsen harrastusmeno -tilastosyylä tehti 1361 toimeentulotuen päätöstä aikuisten sosiaalipalveluissa.

Nuorisopalvelut

Kuvio: Etsivän nuorisotyön tavoitetut nuoret vuosina 2019 - 2021 Espoossa. Tavoitetut nuoret tarkoittavat sitä, että heidän kanssaan työskentely on alkanut ja heidät tavataan enemmän kuin kerran

Maaliskuussa 2020 yhteiskunnan laajasti sulkeuduttua etsivä nuorisotyö jatkoi asiakastapaamisia myös kasvokkain nuoren niin halutessa. Nuoria tavattiin nuoren itsensä haluamassa paikassa. Etsivän nuorisotyön haasteena ilmeni, että monet ne palvelut, joihin nuori ohjataan, toimivat rajallisesti. Etsivässä nuorisotyössä työskentelyssä olevien nuorten määrä on kasvanut vuonna 2021. Esimerkiksi kesäkuussa etsivässä nuorisotyössä asiakkaina vuonna 2019 oli 159 nuorta, kun tänä vuonna vastaava luku on 288. Etenkin kesäkuukausina työskentelyssä olevien nuorten määrän kasvamisen on arvioitu johtuvan myös osaksi oppivelvollisuuden laajentamisesta. Peruskoulujen yhdeksännen luokan jälkeen ilman toisen asteen opiskelupaikkaa olevat nuoret ovat todennäköisesti tulleet aktiivisemmin ohjaukseen löytääkseen heille soveltuvimman opiskelupaikan.

Alueellisessa nuorisotyössä nuorten kohtaamiskertojen määrä on ennen Covid19-pandemiaa ollut kasvussa. Pandemian myötä tulleet sulut ja rajoitukset ovat määrittäneet toimintaa ja vaikuttaneet nuorten kohtaamiskertojen määrään vähentävästi. Maaliskuussa 2020 nuorisotilat jouduttiin sulkemaan. Nopeasti alueellinen nuorisotyö organisoitiin uudelleen kehittämällä digitaalista nuorisotyötä ja jalkautumista sinne, missä nuoret ovat. Tässä vaiheessa jalkautumalla saavutettiin 75 % kaikista kohtaamiskerroista, 25 % kohtaamiskerroista tapahtui digitaalisessa verkkoympäristössä, kuten Discord-alustalla. Näiden kahden työmuodon välinen kohtaamiskertojen ero tasoittui talvella, jolloin osa nuorista siirtyi verkkoympäristöön säiden kylmetessä.

Kohtaamiskertojen määrät ovat kulkeneet käsi kädessä valtakunnan koronatoimien kanssa, esim. kesäkuussa 2020 ja 2021 rajoitusten höllentyessä yllettiin vuoden 2019 kesäkuun

lukuihin, vaikka 2019 kesäkuussa pandemiaa ei vielä ollut. Ohjatun kesätoiminnan suosio on ollut koronasta huolimatta vakaata. Kautta pandemia-ajan osallistujamäärien ja turvavälien säännöt ovat vaikuttaneet mm. siihen, kuinka monta nuorta voidaan nuorisotilaan ottaa sisälle em. sääntöjen mukaisesti. Tämä on osaltaan vähentänyt kohtaamiskertojen määrää vuosina 2020–2021.

5. Ohjelmakauden erityispiirteitä – korona, nostot, toiveisuus

Lapsiperheköyhyyden vähentämisen toimenpideohjelman aikana maailma muuttui globaalina pandemian myötä. Pandemia-aika on muuttanut mahdollisesti pysyvästi osaa palveluista ja toiminnasta. Koulujen etäopetus (erityisesti toisen asteen pitkä etäopetusjakso), palveluiden sulkeutuminen ja etävastaanotot vaikuttivat lapsiperheiden elämään huomattavasti. Suuri digiloikka ja uudet käytännöt ovat laajentaneet työn mahdollisuuksia. Uusia kohtaamismuotoja kehitettiin eri palveluissa toisaalta hyvinkin ketterästi pandemian aikana. Koulut tarjosivat oppilaille välineet osallisuuteen myös etäopetusaikana. Uusista kohtaamismuodoista huolimatta palveluvelkaa on koronan jälkeen, ja vasta myöhemmin nähdään todella, miten riskitekijät näkyvät.

Digikehittämisen ollessa tulevaisuuden suuntana, on hyvä muistaa, että on olemassa suuri joukko espoolaisia vanhempia, joilla ei ole riittäviä digitaitoja tai -välineitä. Kirjastojen ja muiden yleisten tilojen sulkeminen tai aukiolon rajaaminen toi esiin sen, kuinka paljon asiakkaat tarvitsevat tiloissa olevia laitteita ja apua niiden käyttöön. Vaikka koronan aikana (mm. aikuissosiaalityössä) on saatu myös positiivista näyttöä asiakkaiden digitaidoista, on huomioitava ne asiakasryhmät, jolla ei ole digitaitoja, riittävä kielitaitoa, ei ole varaa välineiden hankintaan, eivätkä ole digitaalisten palveluiden saavutettavissa. Monikanavaisten asiointimahdollisuuksien turvaaminen asiakkaille täytyy taata.

Lapsen ja nuoren hyvinvointiin vaikuttaa vahvasti vanhempien ja koko perheen hyvinvointi. Neuvolapalveluissa on koronavuosien aikana jouduttu supistamaan toimintaa, jolloin esim. kaikille leikki-ikäisille ei ole voitu tarjota neuvolakäyntiä tai lasta odottaville perhevalmennusryhmiä. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajat ovat olleet pandemian aikana koronatyössä terveydenhoidon muissa kriittisissä työtehtävissä (esim. tartunnanjäljitys ja rokottaminen) ja samanaikaisesti myös oppilaat ja erityisesti 2.asteen opiskelijat ovat olleet korona-aikana paljon etäopetuksessa. Peruspalveluita on jouduttu supistamaan. Näin ollen ennaltaehkäisevää ja varhain puuttumista ei ole voitu toivotulla tavalla toteuttaa. Lisäksi henkilöstön vaihtuvuus ja aiempaa suuremmat rekrytointihaasteet ovat heikentäneet palvelun saatavuutta ja jatkuvuutta.

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohja tasavertaiselle oppimiselle, kielelle ja kotoutumiselle, perheen taloudellisesta tilanteesta riippumatta. Varhaiskasvatuksen avoin toiminta asukaspuistoissa ja kerhoissa on myös maksutonta kaikille lapsiperheille. Varhaiskasvatuksen osallistumisastetta on pyritty nostamaan esimerkiksi palvelusetelin käyttöönotolla. Korona vaikutti varhaiskasvatuksen osallistumisasteeseen kuitenkin niin, että iso osa lapsista jäi kotiin pitkiksikin ajoiksi. Haasteita on aiheuttanut myös työntekijäresurssin puute ja alueellinen eriytyminen.

Lapsiperheet ruoka-avun asiakkaina korona-aikana

Tarkastelun ruoka-apuun ja espoolaisiin ruoka-avun asiakkaisiin on koonnut Kristiina Alppivuori. Laurea ammattikorkeakoulun opiskelijat toteuttivat vuonna 2020 asiakaskyselyn kuudessa espoolaisessa ruoka-apupisteessä. Kyselyyn vastasi yhteensä 812 ruoka-avun hakijaa. Lapsiperheiden osuus vastaajista oli noin viidennes (N=154).

Yksinhuoltajaperheiden osuus lapsiperheistä oli vajaa neljännes (N=35). Maahanmuuttajataustaisia perheitä oli 16 prosenttia kaikista vastaajista. (Vigell, 2020, julkaisematon moniste.)

Espoolaisia ruoka-apuasiakkaita koskevassa tutkimuksessa (Alppivuori, 2021) lapsiperheiden osuus vastaajista jäi pieneksi: joka kymmenes suomalaistaustainen vastaaja (N=41/401) katsoi, että ruoka-avun hakemisen taustasyynä oli joko yksinhuoltajuus ja taloudelliset vaikeudet tai suuren perheen taloudelliset vaikeudet. Maahanmuuttajataustaisten vastaajien kohdalla lapsiperheiden osuus oli yhteensä viidennes. Ruoka-apu mahdollisti osalle avun hakijoista myös joko oman tai lasten harrastusmahdollisuudet tai muun mielekkään tekemisen.

Lapsiperheiden muita pienempi osuus näkyy myös laajan ”Huono-osaisin Suomi* - tutkimushankkeen tuloksissa. Tulosten mukaan ruoka-avussa käyvät ovat muuta väestöä iäkkäämpiä ja lähes 70 prosenttia vastaajista on yli 46-vuotiaita ja he asuvat koko väestöön nähden useammin yhden aikuisen kotitalouksissa (60,5 %). (Ohisalo, Laihiala, Saari, 2015)

Espoolaisista asukkaista 19 % (55 624 henkilöä) puhui äidinkielenään muuta kuin kotimaista kieltä. Aikuissosiaalityön asiakkaista 53 % on vieraskielisiä, neuvola, opiskelu- ja kouluterveydenhuollossa 20,9 %, hyvinvointipalveluissa 17,2 %, lasten erityispalveluissa 24,7 % ja varhaiskasvatuksessa 26 %. Lapsiperheköyhyyden haasteet ja riskitekijät tulisi huomioida jatkossakin peruspalveluissa riittävästi ja aikuissosiaalityössä tulisi olla aikaa ja resursseja saattaa muihin ensisijaisiin palveluihin viimesijaisen rahallisen etuuden turvaamisen lisäksi. On tärkeää ennaltaehkäistä ja vähentää lapsiperheiden pitkäaikaista toimeentulotuen asiakkuutta, joka on tutkimusten perusteella (mm. Kallio & Hakovirta 2020) lapsiperheköyhyyden suurin riskitekijä.

Pelastakaa Lapset ry:n Lapsen ääni 2021 -raportissa todetaan, että taustaan katsomatta lapset osoittivat vastauksissaan selkeää ymmärrystä perheen taloustilanteesta. He olivat myös tietoisia siitä, mihin rahaa kuluu ja mitä asiat maksavat. Vastaavasti vanhempien taloushuolet ja suhde rahan vaikutus heijastuvan heidän puheidensa kautta lasten elämään ja perheen ilmapiiriin. Köyhyys on todellisuutta myös osalle espoolaisia lapsiperheitä. Perheiden arjen sujuvoittamiseksi ja lapsiperheköyhyyden torjumiseksi tarvitaan edelleen yhteistä työtä kaupungin eri toimijoiden ja kolmannen sektorin kanssa.

Lähteet:

Alppivuori, Kristiina. 2021. Mitä kertovat ruoka-apua hakevat ihmiset. Espoolainen ruoka-apu, avun tarve ja palvelukokemukset ruoka-avun hakijoiden näkökulmasta. Espoon kaupunki, internetsivut sekä ruoka-apu.fi -sivusto.

Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia. 2020. Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus.

Kouluterveyskysely 2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely/kouluterveyskyselyn-tulokset>

Kuuden suurimman kaupungin aikuissosiaalityö 2020. https://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/21_06_23_Kuusikko_aikuissosiaalityo_2020.pdf

Lapsen ääni 2021 -raportti. Pelastakaa Lapset ry.

<https://www.pelastakaa lapset.fi/ajankohtaista/kampanjat/lapsen-aani/>

Ohisalo, Maria, Laihiala, Tuomo & Saari, Juho. 2015. Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasautuminen leipäjonoissa. YHTEISKUNTAPOLITIIKKA 80 (2015):5

Ruotsalainen, Pekka. 2021. Lapsia elää tulojakauman kaikissa luokissa – köyhyysriski suurin nuorissa ja isoissa perheissä. Tilastokeskus, Tieto & Trendit.

https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/lapsia-elaa-tulojakauman-kaikissa-luokissa-koyhyysriski-suurin-nuorissa-ja-isoissa-perheissa/?fbclid=IwAR29x4tEnbtKxc05EStnJ6URum_y4_hu3u8TrNE8n-hGjOKHrMrkhMp3iGo

STM: Rakenteellinen sosiaalityö <https://stm.fi/rakenteellinen-sosiaalityo>

Toimintaympäristön tila -raportti: <https://www.espoo.fi/fi/toimintaympariston-tila-espoossa>